

ACHTER DE SCHERMEN

NIEUWSBRIEF VAN HET WILLEM ELSSCHOT GENOOTSCHAP

With Their Music Still Unplayed

In dit nummer

With Their Music Still Unplayed

Erfgenaam van Elsschot

Nieuwe Kaas en De Gouden Veer

Kaas in het Fries: Tsiis

600 meter Elsschot

Elsschottiana

*Toespraak op het zevende W.E.G.-benefietdiner
Lijmen bij Dwaallicht*

27 februari 2007

Peter Vandermeersch

We've got him. We hebben hem. Niemand minder dan de Vlaamse minister-president Yves Leterme, volgens de opiniepeilingen al enkele jaren de populairste politicus van Vlaanderen en in de ogen van sommige Franstaligen de baarlijkste duivel in persoon. Hij zal ons straks zijn inzichten meedelen in het leven en werk van de man wiens nagedachtenis wij hier jaarlijks eren, Willem Elsschot.

Zoals u weet, schaart de Vlaamse minister-president zich aldus in een rijtje van eerbiedwaardige politici, die zich hier op dit spreekgestoelte voor ons geuit hebben als kenners van Elsschot. Sommigen, meneer Leterme, bleken dat in grote mate te zijn. Maar, geen paniek, anderen waren dat ook wel eens in mindere mate. Enkele, zo werd hier al eens gefluisterd, in veel mindere mate. U komt dus in dat rijtje, waarvan achtereenvolgens deel uitmaakten Patrick Janssens, Mark Eyskens, Frits Bolkestein, Louis Tobback, Piet van Eeckhaut en Steve Stevaert. In het Frans heet dat *une belle brochette*: een partijvoorzitter-burgemeester, een gewezen federaal premier, een Europees commissaris, een gewezen minister en burgemeester, een strafpleiter en een provinciegouverneur. En nu dus u, een minister-president.

Meneer Leterme, u hebt een verbluffend politiek instinct en zal dus ongetwijfeld meteen hebben opgemerkt dat er iets schort aan het lijstje politici. Janssens, Eyskens, Bolkestein, Tobback, Van Eeckhaut, Stevaert. Inderdaad: het is politiek niet evenwichtig. Vier socialisten, één christen-democraat en een liberaal die we dan nog boven de Moerdijk zijn gaan zoeken. Dit onevenwicht was ook het comité ter aanduiding van de spreker voor deze avond, zeg maar Cyriel Van Tilborgh, niet ontgaan. In eerste instantie vonden we dat we een eind moesten maken aan het ogenschijnlijke historische onrecht dat we de Vlaamse liberalen aandeden en dus zijn we enkele maanden geleden gaan aankloppen in de Melsensstraat, waar de VLD een zeer open huis heeft, met de vraag of er dan echt geen liberaal was die hier vanavond iets over Elsschot kon vertellen. Tenslotte was Alfons De Ridder

Yves Leterme met Elsschots dochter Ida De Ridder en zijn kleindochter Ida Dequeecker (foto Alain Giebens).

een zakenman-marketeer, die mensen met allerlei echte en valse beloften lijmd. Dat paste toch bij het liberale profiel van de VLD.

Vele weken en enkele ruzies later kregen we een antwoord. Er was een liberaal gevonden die over alles zijn mening heeft en dus ook over Elsschot wel iets kon zeggen: Jean-Marie Dedecker. Nu zijn we hier in dit genootschap breeddenkend en welwillend, maar er zijn grenzen. In de vele jaren dat dit genootschap bestaat is het namelijk voortdurend blijven groeien en is er een vriendschappelijke sfeer ontstaan. Met Dedecker, zo vreesden we, zouden we waarschijnlijk niet meer groeien en zou het afgelopen zijn met de vriendschap. We hebben de VLD vriendelijk bedankt.

(Tussen haakjes. Na lang aandringen bleek ook Dirk Sterckx zich te willen opofferen. Maar na kritiek van het partijbestuur vond Bart Somers dat toch niet zo'n goed idee.)

Of we dan toch de politieke horizon van dit Elsschot Genootschap niet even moesten verruimen, suggereerde iemand. Daarop zijn we gaan aankloppen bij de N-VA. Of die partij niet iemand had die wat kon vertellen over Elsschot. Tenslotte had Elsschot een beroemd – berucht – gedicht geschreven over August Borms, de Vlaamse advocaat, politicus, collaborateur die na de Tweede Wereldoorlog gefusilleerd werd. Die paste toch bij het Vlaams-nationale profiel van de N-VA?

Enkele dagen en één hevige ruzie later kregen we een antwoord. Er was een Vlaams-nationalist gevonden die over alles zijn mening heeft en dus ook over Elsschot wel iets kon zeggen: Jean-Marie Dedecker. Nu zijn we hier in dit genootschap breeddenkend en welwillend, maar er zijn grenzen.

Voor we de N-VA vriendelijk konden bedanken voor haar genereuze aanbod, verloor niemand minder dan Yves Leterme ons uit deze netelige situatie. Kordaat als de West-Vlaming Leterme is, gooide hij Jean-Marie Dedecker eruit bij zijn kartelpartner. Als dank voor dit

moedige en koelbloedige optreden hebben we hem dan maar gevraagd om hier nu vanavond de Elsschot-lezing te geven.

Dé vraag die ons hier vanavond bezighoudt is de volgende: cultuur, literatuur en Leterme, zijn dat eigenlijk begrippen die goed samengaan? Op het eerste gezicht helemaal niet. Deze zoon van een uit Komen uitgeweken Franstalige schilder-behanger werd geboren in oktober 1960, enkele maanden nadat Willem Elsschot stierf. 'Ik had al snel door dat hij niet onze schilderwinkel zou overnemen', vertelde zijn vader Georges enkele maanden geleden aan *De Standaard*. 'Hij zat graag met zijn neus in de boeken. Als hij moest schilderen, waren de stoelen met een dikke laag beklad'.

In datzelfde gesprek zei Leterme over zijn vader Georges: 'Mijn vader stond enorm op plichtsbesef en normen en waarden. Dat domineerde mijn hele opvoeding. Soms zo erg dat ik daardoor een stuk aan levenskwaliteit inboet: het is altijd van "ik moet iets doen en ik moet het goed doen"'. Leterme werd dus geen schilder. Hij studeerde rechten en politieke wetenschappen, was auditeur bij het Rekenhof, administrateur bij de Europese Unie, nationaal secretaris van de CVP, schepen in Ieper, een dossiervretende volksvertegenwoordiger, de voorzitter van de Vlaamse christen-democraten en nu dus minister-president, ook bevoegd voor, hou u vast, institutionele hervormingen, landbouw, zeevisserij en het plattelandsbeleid.

Peter Vandermeersch leidt Yves Leterme in (foto Alain Giebens).

Als ik aan Leterme denk, dan denk ik – samen met de meesten onder u, zo vrees ik – dus vooral aan de wat saaier kanten van het politieke bedrijf. Maar er is meer. Als ik aan Leterme denk, denk ik ook aan wielrennen, aan zijn geit Trudy, aan de mooiste boerin van Vlaanderen, aan Waregem Koerse, aan zijn talloze optredens in *De Laatste Show*, aan het festival van Dranouter, aan een man die duizenden e-mails beantwoordt, aan

Yves Leterme voert het woord (foto Alain Giebens).

Standard Luik, aan hespenrolletjes met kaassaus (zijn lievelingsgerecht) en natuurlijk aan de onvergetelijke trappist van Westvleteren.

Maar ik denk dus niet aan cultuur en literatuur, meneer Leterme. Misschien was uw belangstelling voor cultuur en literatuur me wel ontgaan, zo dacht ik bij de voorbereiding van deze inleiding op uw Elsschot-lezing. En daarom ben ik even op uw site gaan surfen. Dat is een heel leerrijke ervaring. Op uw site staat namelijk spannende informatie. Gisteren opende de site yvesleterme.be met de mededeling dat de 'Geraardsbergse Mattentaart' er, mede door uw toedoen, in geslaagd is om 'als allereerste Vlaams streekproduct de Europese oorsprongserkenning van "Beschermd Geografische Aanduiding" (BGA) in de wacht te slepen'. Op uw site heb ik mij ook vermeid in een verslag van uw recente bezoek aan Qatar, ik vernam dat u de enige Vlaamse of Belgische beleidsverantwoordelijke was die enkele weken geleden zijn opwachting maakte in Davos, u doorprikte er tien mythes over de boer en ten slotte heb ik ook onthouden dat u als minister van Landbouw enkele maanden geleden aanwezig was op de viering van honderd jaar Geitenbond in Zulzeke. Volgens een onderschrift bij een passende foto op uw site werd u aldaar 'goede maatjes met de dieren die er werden gekeurd' en verklaarde u aan de aanwezigen: 'Maar politici hebben het geluk dat ze niet elk jaar moeten worden gekeurd'.

Maar, meneer Leterme, niets over cultuur of literatuur op uw site. Die belangstelling houdt u daar angstvallig verborgen. Evenals trouwens in het recente boek *Leterme uitgedaagd*, dat u samen met Filip Rogiers maakte. De woorden literatuur of cultuur komen er niet in voor. Nu ja, met wat spitten heb ik hier en daar wel wat opgestoken over uw literaire background. In oktober 2005 gaf u toe aan *De Standaard* dat u een hevige fan bent van... *Jommeke*. En u verantwoordt uw liefde

voor de stripfiguur als volgt: 'Hij beleeft veel avonturen, en daarin halen de positieve waarden het steeds. Maar *Jommeke* is ook volks en eenvoudig en zuiver. Er staan geen overbodige details in, of moeilijker dingen, zoals in *Nero of Suske & Wiske*'. Yves... moeilijker dingen... in *Nero of Suske & Wiske*? Voor de kenners van het genre: *Lieve Choco*, album nummer 39, is Letermes lievelingsalbum.

Maar goed. De grootste fout die je met Leterme kan maken, is hem te onderschatten. Wat weinigen dus weten is dat de workaholic Leterme wel degelijk nu en dan de tijd neemt om te lezen. Vorig jaar, op vakantie in de Provence, las hij zowel Pieter Aspe en Nicci French, als Dimitri Verhulst. Hij is een fan van Tom Naegels, op zijn nachtkastje ligt *Leven om het te vertellen*, het geweldige boek van Gabriel García Márquez, en voor Leterme was *De Engelenmaker* van Stefan Brijs het beste boek van 2006.

Ida De Ridder met Steve Stevaert (foto Alain Giebens).

Een van zijn lijfspreuken heeft Yves Leterme geleend bij de zakenvrouw Mary Ash, de stichtster van het fameuze Amerikaanse cosmeticabedrijf Mary Kay Cosmetics. Zij zei ooit: 'Most people live and die with their music still unplayed. They never dared to try'. 'Spijtig', zegt Leterme daarover in *Het Laatste Nieuws*. 'Mensen volgen veel te snel betreden paden. Conformereren zich heel sterk. Huisje tuintje. Ik vind dat dat niet moet'. Meneer Leterme, ik vind het zonder meer bewonderenswaardig dat u een van uw lijfspreuken haalt bij een van de meest opmerkelijke Amerikaanse marketeers en zakenvrouwen uit de 20^e eeuw. 'Most people live and die with their music still unplayed', dat zegt heel veel over u en uw visie op het leven.

Ik ken u al vele jaren. Maar u blijft een mysterie voor mij. Wie van Elsschots types bent u eigenlijk? Misschien bent u wel een politieke Boorman, de directeur-gene-

De literaire act van Bart Moeyaert op het benefietdiner (foto Alain Giebens).

raal van het Algemeen Wereldtijdschrift voor Financiën, Handel, Nijverheid, Kunsten en Wetenschappen. Een man die de mensen lijmt. ‘Nu ja, lijmen’, schrijft Elsschot, ‘De mensen bepraten en dan doen tekenen’. Of bent u eerder een Frans Laarmans? Een ooit verzen schrijvende kantoorclerk – in uw geval van het Rekenhof – die ‘zijn ziel’ offerde ‘op het altaar van het Wereldtijdschrift’ – in uw geval de politiek. Maar die er toch met enige afstandelijkheid blijft naar kijken.

(Tussen haakjes: u heeft toch ter voorbereiding van deze lezing nog eens *Lijmen/Het Been* gelezen, hoop ik? Daarin wordt Boorman naar eigen zeggen ‘vanuit Gent verneukt door een kerel, die Korthals heet’. Het blijkt een kerel te zijn die claimt aan de spits van zijn vak, zieken- en lijkenvervoer, te staan. Maar Boorman ontmaskert hem als een bedrieger. Als de passage u ontgaan is, moet u ze herlezen. Ze kan u de volgende maanden te pas komen in uw strijd met die kerel uit Gent die u wil verneuken.)

Stevaert en Leterme maken een grapje, W.E.G.-voorzitter Van Tilborgh kijkt toe (foto Alain Giebens).

E L S S C H O T T I A N A

Lezing van *Lijmen* van Elsschot heeft mij zeer diep gevormd, naar taal en naar inzicht in de kracht van de zwakte, bij Laarmans bijvoorbeeld. (We lopen allemaal achter een Boorman aan, om niet in onze zieligheid gezien te worden. En groter te lijken.) Ik heb aan *Lijmen* ook een der mooiste zinnen uit de Nederlandse letterkunde te danken: ‘Over Vlaanderen hing een doodse stilte.’ En natuurlijk Elsschot zelf als de onvergankelijke burger, in wie duivelse krachten woeden en wiens ogen vochtrijk zijn. Het gaat bij Elsschot om een vrij harde, ongegeneerde humor. Veel aan overgevoeligheid wordt in de hardheid van taal zichtbaar: die houdt het snikken binnen. Wat een kracht in zwakheid.

Kees Fens, *Op weg naar het schavot*. Stichting CPNB, 2007, p. 12.

Maar misschien bent u geen Boorman of Laarmans. Soms zie ik in u de wat stuurse pastoor Kips van Groendal die in Elsschots *De Verlossing* de strijd aangaat met de vrijdenker Pol van Domburg. Andere keren merk ik trekken van de tragische verkoper van *Kaas*, een man die eigenlijk een vak uitoefent dat in strijd is met zijn karakter, aanleg en temperament.

Of herken ik in uw politiek leiderschap de hoofdfiguur uit *Het Dwaallicht*, die de drie kleurlingen op sleeptouw neemt en zegt: ‘Hebt dank, vrienden. Gij hebt mij een grote ontzuivering bespaard en ik weet nu dat gij bereid zijt mij te volgen, al ging ik naar de onderwereld. Vooruit dan maar. Nu zij op mij bouwen als op hun God kan ik onmogelijk terug en ik geef het signaal tot het vertrek. Twee voorop en twee achteraan, het hart vol hoop, onder een sterrenhemel zonder motregen. Zo hebben drie Koningen óók gelopen, heel lang geleden’.

Misschien, meneer Leterme, bent u geen van allen. En bent u gewoon een dromer die weet:

[...] want tussen droom en daad
staan wetten in den weg en praktische bezwaren
en ook weemoedigheid, die niemand kan verklaren,
en die des avonds komt, wanneer men slapen gaat.

Meneer Leterme, ik geef u het spreekgestoelte én de kans om dit gezelschap te verlossen uit zijn elsschottiaanse onzekerheid over u.

Erfgenaam van Elsschot

Op zondag 4 maart 2007 ging Erfgenaam van Elsschot, een film van Suzanne Raes, in première tijdens een besloten voorstelling in de filmzaal van het Museum van Hedendaagse Kunst in Antwerpen. De film werd op 11 maart uitgezonden door de Nederlandse omroep NPS in het programma Het uur van de wolf, en op 1 mei door het Vlaamse net Canvas. Bij de première werd het woord gevoerd door Leen van Dijck, directeur van het AMVC-Letterenhuis, en sprak regisseur Suzanne Raes zelf na afloop een dankwoord uit. Wij drukken hun beide toespraken hieronder af.

Drie generaties: Elsschot, dochter Ida De Ridder en kleindochter Ida Dequeecker (foto Alain Giebens).

Inleiding door Leen van Dijck

Willem Elsschot is *hot*, dames en heren, in Vlaanderen en Nederland. Zijn verzamelde werken werden door het Huygens Instituut zorgvuldig geëditteerd, zijn boeken worden in talloze talen vertaald – volgende week komt naar verluidt een Friese vertaling van *Kaas* op de markt –, zijn brieven werden door Vic van de Reijt gepubliceerd, diezelfde Vic van de Reijt is al enkele jaren bezig aan de biografie van Elsschot (een poging daartoe werd ook al door wijlen Jan van Hattem ondernomen), Elsschot heeft zijn standbeeld op het Mechelseplein, heel wat schrijvers laten zich inspireren door Elsschot

– in de jongste aflevering van *Dietsche Warande en Belfort* komen er 14 aan bod –, Elsschot wordt verfilmd en op de planken gebracht en het w.e.g. blijft op zijn onnavolgbare manier aan de weg timmeren om Elsschot te promoten en in herinnering te brengen.

En nu heeft Suzanne Raes dus ook nog een documentaire gemaakt. Een bijzondere documentaire, want zij brengt Elsschot tot leven via zijn ‘erfgenamen’. Deze bevoorrechte getuigen vertellen over hun vader en grootvader Alfons De Ridder, over hoe hij in het dagelijkse leven was, en over hoe zij het ervoeren dat hij ook nog een leven als Willem Elsschot had. In dit hele verhaal is de figuur van Ida De Ridder uiteraard cruciaal. Als jongste dochter, de enige van de kinderen De Ridder die nog kan gehoord worden, is zij de meest directe erfgenaam. Maar Ida is meer dan dat: zij is een eminent kenner van het werk van haar vader en zij is voortdurend op zoek naar de band tussen Elsschot en haar vader, en haar moeder. Over haar moeder is zij een boek aan het schrijven, waar ik ook erg benieuwd naar uitkijk.

Ida is, naast haar vader, de hoofdrolspeler in deze film van Suzanne Raes. Ik durf dat te zeggen, zonder de film gezien te hebben. Want ik heb Suzanne en Ida ‘aan het werk’ gezien en dat was heel bijzonder. De kranige Ida heeft zich ten volle gegeven in deze film, hoewel zij op dat moment in haar persoonlijk leven door de hel ging. Het was voor haar vaak erg moeilijk en emotioneel, maar met een zekere verbetering en met ongehoofde moed is ze doorgedaan. Een indrukwekkende vrouw, *une grande dame*, Ida De Ridder, zonder wie deze film nooit kon worden gemaakt.

Deze film is een co-productie Vlaanderen-Nederland: Viewpoint Productions, 4Media, NPS, VRT, het Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties en het Vlaams Audiovisueel Fonds hebben het Suzanne Raes mogelijk gemaakt om *Erfgenaam van Elsschot* te realiseren. De grote verdienste van Suzanne is ook dat zij zich Elsschot niet heeft toegeëigend, maar dat ze met de nodige afstand en schroom de getuigen en Elsschot zelf aan het woord heeft gelaten. Zo heeft zij unieke informatie en documentatie verzameld en in haar documentaire onder meer ook nooit vertoonde, ontroerende filmbeelden opgenomen uit het familiearchief.

Dames en heren, ik ben, samen met u, erg benieuwd naar *Erfgenaam van Elsschot*. Laten we er van genieten.

Halverwege de ladder of wat hoger staan de onsterfelijk geworden zinnen die het begin zijn van *Kaas* van Willem Elsschot:

‘Eindelijk schrijf ik je weer omdat er grote dingen staan te gebeuren en wel door toedoen van mijnheer Van Schoonbeke.

Je moet weten dat mijn moeder gestorven is.

Een nare geschiedenis natuurlijk, niet alleen voor haar maar ook voor mijn zusters, die zich er bijna dood aan gewaakt hebben.

Zij was oud, zeer oud. Op een paar jaar na weet ik niet hoe oud zij precies was. Ziek was zij eigenlijk niet, maar grondig versleten.’

Op de verwarring gevende samenhang tussen de eerste en de tweede zin ga ik nu even niet in, hoewel die pas achteraf helder wordende relatie de dood van de moeder tot een tragikomisch gebeuren maakt. De toon is hard, zeker in de erop volgende zinnen. Het gaat hier om uit nood omgekeerde gevoelens. De hardheid is er omdat de zachtheid bijna onbeheersbaar is. De dood en het verdriet worden ermee op afstand gehouden. Bij gebrek aan beter lachen wij wat knarsend, bij die grote zuinigheid op emoties (die ook zichtbaar wordt in de zuinigheid van de taal).

Kees Fens, *Op weg naar het schavot*. Stichting CPNB, 2007, p. 17.

Walters broers Kris en Fons hebben tijd voor mij vrij gemaakt. Joke Kelner en haar echtgenoot hebben mij na strenge toetsing de familiefilmpjes ter beschikking gesteld waardoor deze film ook voor mensen die al alles van Elsschot weten iets nieuws te bieden heeft. De kleinkinderen van Alfons de Ridder zijn gastvrije mensen met humor, hartstocht, en scherpzinnigheid, het zijn zonder uitzondering karakters.

Ik dank een aantal Nederlands-Belgische duo's. Eerst mijn producenten, het Nederlandse Viewpoint Productions van Valerie Schuit en 4Media van Tom Hoste, die bergen hebben verzet, en zowel inhoudelijk als organisatorisch het lange proces hebben bewaakt. Soms duurde de weg terug uit België wel vijf uur, maar we hadden dan wel zo goed gegeten dat we de files makkelijk aankonden. De VRT en de NPS waren de betrokken omroepen Philip van Meerbeeck was de eerste omroepers in mijn leven die samen met mij mijn hoofdpersoon wilde bezoeken alvorens hij zijn zegen gaf. Zijn opvolger Paul Pauwels heb ik wel digitaal maar nog niet in levenden lijve mogen ontmoeten. Bij de NPS dank ik eindredacteur Cees van Ede die zeer helder en scherp de filmplannen en de film beoordeelde, en zijn opvolger Annemiek van der Zanden die zijn mooie werk voort zal zetten.

Leen van Dijk van het AMVC-Letterenhuis, die ons zo hartelijk verwelkomt heeft, en haar Nederlandse collega Anton Korteweg van het Letterkundig Museum hebben al in een vroeg stadium meegedacht en de kennis en het materiaal van hun instituten ter beschikking gesteld.

Natuurlijk zijn er meer Elsschotkenners die mij hebben geholpen. Wieneke 't Hoen kon ik altijd bellen en stelde al haar kennis, foto's, literatuur en knipsels beschikbaar. Ik dank biograaf Vic van de Reijt, uitgever Mark Pieters, verzamelaar Thijs Wierema – uit zijn verzameling komen de prachtige omslagen van oude uitgaven en vertalingen. Peter de Bruijn, de bezorger van het *Volledig werk*, heeft op het laatste moment nog prachtige stukjes handschrift voor ons kunnen vinden. Aan de Belgische kant had ik veel aan Eric Rinckhout, zelf schrijver van het mooie boek *Het Dwaalspoor*, en Mar-

Dankwoord door Suzanne Raes

Het is echt al ruim vier jaar geleden, tijdens een presentatie van het literaire wandelboek van Wieneke 't Hoen, dat ik met haar en Mark Pieters in het café zat. Mark vertelde over zijn werk met overleden auteurs en sprak: ‘over literaire erven, daar zou je eens een film over moeten maken’. Die suggestie, dat idee heeft een schakel aan momenten op gang gebracht die bij elkaar hebben geleid tot deze film, *Erfgenaam van Elsschot*.

En wie zo lang met een film bezig is geweest, zult u vergeven dat zij graag deze mogelijkheid aangrijpt om een aantal mensen te bedanken die haar hebben ondersteund, hebben meegedacht en meegewerkt.

Allereerst dank ik de schrijver Willem Elsschot. Ik heb de afgelopen jaren gelezen en herlezen. Voor de film heb ik citaten gezocht die het beste overbrengen wat ik als lezer ervaar. Elsschot is een schrijver die je in vertrouwen neemt, die zijn binnenste alleen aan jou laat zien. En wat maakt het dan eigenlijk uit, dat de man achter de schrijver dat in zijn dagelijkse omgang niet kon?

Ik dank ook de nazaten van Alfons De Ridder. Binnen deze familie heb ik mensen ontmoet die mij altijd bij zullen blijven. U zag Willem Dolphyn, Walter De Ridder, Jan Maniewski en Ida Dequecker, maar ook

tine Cuyt, bij wie ik op de presentatie van haar boek *Willem Elsschot. Man van woorden* welkom was om te komen filmen; ik dank hen voor hun hartelijkheid en behulpzaamheid. Herman Verbeeck, acteur en specialist in de humor van Elsschot, heeft een stukje van zijn voorstelling *Een Ontgoocheling* afgestaan. Natuurlijk dank ik Cyriel van Tilborgh en zijn onvolprezen boormanniaanse Willem Elsschot Genootschap, Alfons De Ridder had het zelf niet beter kunnen doen.

Behalve de archiefbeelden en het minidv-materiaal zijn alle beelden uit deze film gevangen door het oog van Jo Vermaercke. Bij onze tweede ontmoeting legde Jo een kapitaal aan eerste drukken van Elsschot op tafel, want Jo is iemand die zich graag goed voorbereidt. Zo weet hij behalve van literatuur ook veel van planten en bomen, van wijn, espresso en meubeldesign. Deze internationale samenwerking was niet altijd eenvoudig – er blijken soms hele onverwachte verschillen tussen onze landen te bestaan – maar ik dank hem zeer voor zijn betrokkenheid en voor de beelden die hij heeft vastgelegd. Ook Jan Deca en Luc Cuveele hebben hun werk voortreffelijk gedaan.

Behalve boeken lezen, is er nog iets dat ik heel graag doe, en dat is monteren met Elja de Lange. Voor iemand die zegt dat hij geen poëzie in huis heeft, vind ik dat hij toch heel lyrisch werk heeft geleverd. Het geluidsbeeld en de mixage zijn van Peter Stoel; dit was voorlopig zijn laatste film, want nu zit deze muzikale man op het conservatorium. De filmmuziek zelf was natuurlijk van Wim Mertens, de componist van wie ik al vaker materiaal geleend had, maar die speciaal voor deze film de Elsschot-suite heeft gecomponeerd. Die is zelfs al met veel weerklank op een concert in Portugal uitgevoerd. U zult de komende dagen merken dat deze melodie goed blijft hangen.

Ik wil Jan Declair danken voor zijn stem, die hij voor deze film aan Elsschot heeft geschonken. Ik zocht een stem die afstand had, licht vermoeid scheen maar je toch in het hart kon raken. En Jan Declair, dat zal u niet verbazen, schudt dat zo uit zijn keel.

Mijn verhaal [Bericht uit de Burcht] paste in een reeks van drie. Ik wilde vertellen hoe de Vlaamse vader reageert als zijn dochter met een vreemdeling thuis komt. De dochter van Willem Elsschot trouwde met een Pool, die van Roger Van de Velde met een zwarte Amerikaanse basketbalspeler. Vandaag is de vreemdeling of de indringer een asielzoeker, van wie iedereen denkt: Het zal mijn dochter niet overkomen. Mij ook niet, dacht ik. Maar plots had ik een Afrikaan in huis. En dus heb ik daar een verhaal over geschreven. Daarin beschouwt de vader zich als een verlicht en redelijk mens. Helemaal geen racist, maar net heel tolerant. Tot het lot aan de deur klopt. Zijn dochter blijkt een relatie te hebben met een Afrikaan. Dat is natuurlijk niet vanzelfsprekend voor die man. Aanvankelijk deinst hij terug. Later neemt hij de Afrikaan in huis, op aanraden van zijn vrouw, want zo kunnen ze 'de Afrikaan beter controleren'. Mij interesseerde vooral hoe de houding van die man na enige tijd helemaal keert. Als de vader ziet hoe zijn dochter afziet en hoe de overheid die asielzoeker behandelt, wordt hij woest.

Lieven Sioen, 'Geert van Istendael (dichter en essayist) en Judith van Istendael (stripauteur)'. In: *De Standaard* (27 januari 2007).

Als laatste wil ik twee vrouwen bedanken die voor mij het hart van de productie hebben gevormd. Allereerst en achter de schermen Tamara Vuurmans van Viewpoint Productions, die de gave bezit om altijd aardig te blijven, ook als ze heel streng is. Zij was de eerste die ik belde als ik over de grens terug in Nederland was en die alle perikelen en emoties in deze periode zo goed bezworen heeft. Tamara, bedankt, en ik hoop dat je behalve een mooi kind ook nog heel veel andere mooie dingen gaat maken.

En zoals ik begon met het danken van de vader, wil ik eindigen met het danken van de dochter. Ida De Ridder is een van de meest indrukwekkende oude dames die ik ooit heb ontmoet. Zij was, tegelijkertijd of afwisselend, dochter, liefhebber en zaakwaarnemer van Alfons De Ridder/Willem Elsschot. Maar ik heb haar wel eens gezegd, en ik zeg het weer, dat ik ook wel een film over haar had willen maken als haar vader geen schrijver was geweest.

Nieuwe Kaas en De Gouden Veer

Op dinsdag 6 maart 2007 werd in De Roma te Borgerhout, bij wijze van feestelijke opening van het Elsschotjaar 2007, Nieuwe Kaas. 14 schrijvers schrijven Elsschot gepresenteerd: een bijzonder nummer van het tijdschrift Dietsche Warande & Belfort. DW B-hoofdedacteur Hugo Bousset karakteriseerde het opzet in zijn inleiding als volgt:

DW B brengt de aangevulde, herziene Elsschot. hij wordt door veertien auteurs en door fotograaf Michiel Hendryckx vakkundig afgemaakt, in alle betekenissen van het woord. [...] Auteurs en fotograaf werden uitgenodigd door gastredacteur Jeroen Overstijns en kernredacteur Koen Peeters. Dat kleine, fijne team, die *partners in crime*, schreven *hard sell*-brieven, gemaakt met de coke van de marketing, zodat de weerloze geadresseerden niet anders konden dan uitvoeren. Naadloos. Of werd de *pushy* verkoopbrief pas nadien geschreven, na het ontvangen van de veertien bijdragen? Wie bedriegt wie? Dat spel ligt geheel in de traditie van de gedaanteverwisselingen in Elsschots oeuvre. Hoe dan ook: de veertien auteurs hebben niet geschreven *over*, maar *op de wijze van* de geliefde meester. [...] En inderdaad: op vrijdag 3 november 2006 verzamelden alle medewerkers aan het Elsschotnummer in de Faculty Club te Leuven, voor een historische ontmoeting, een historisch diner en een historische foto. Een remake van 'Het Laatste Avondmaal' op de wijze van Leonardo da Vinci, omdat Elsschot ook hield van Bijbelse allusies en knipogen. Vier groepjes van drie apostelen, geschaard rond Jezus zelve, die zopas heeft meegedeeld dat hij verraden zal worden. Jezus (Yves Petry) blijft er superieur bij, de handen opengevouwen op de tafel; Petrus (Peter Holvoet-Hanssen) heeft al een mes in de hand om zijn meester te verdedigen; Judas Iskariot (Jeroen Overstijns) is herkenbaar aan het geld van de verrader; Andreas (Atte Jongstra) steekt verbijsterd beide handen omhoog, maar de ongelovige Thomas (Koen Rymenants) heft een kritische vinger. Enzovoort.

In De Roma zelf werd uit Elsschot voorgedragen door Jan Declair en kwamen de apostelen Peter Holvoet-Hanssen, Paul Bogaert en Kristien Hemmerechts live aan het woord. Ze werden daarbij ingeleid door Koen Peeters en

Jeroen Overstijns, in een spitse tweespraak op tekst van de eerstgenoemde. Dat ging bijvoorbeeld zo:

Koen en Jeroen op

Koen (declameert gedicht uit zijn bundel *Fijne motoriek*)

HET SLECHTE GEZELSHAP DAT SCHRIJVERS ZIJN

Niemand beter dan Willem Elsschot wist
– en zijn vrouw, vermoedelijk slechts gedeeltelijk –
dat een man alleen in slecht gezelschap
is.
Elsschot, ook een man van de reclame, zei al: schrijven is
schrappen maar schrappen doen wij niet.
Bedoelde hij niet: schrijven is
scheppen? Daarom brand ik kaarsen voor Maria
van *damme toffe schrijvers zijn*,
en dat ik mix
in de literaire wixi mixer pardon
in de literaire wiski misker pardon
het leven van alledag met dat
van grote schrijvers, van grote boeken pardon
dat ik in de stad bij valavond hang en dwaal
licht kom ik hem tegen: een dwell
vuil, verzadigd van haren uit cafés
maar met een feestelijk tricolore rand.

Jeroen (vertellend)

Schoon gedicht, Koen.

Ook al ken ik niet zo veel van gedichten, ik snap het helemaal:

'dweil' en 'wellicht' - vormen samen dwaallicht,
Maria van Dam, die herkende ik ook
en de man alleen in slecht gezelschap: ja dat is Elsschot.

Koen

En jij ook, Jeroen.

Jeroen

OK, vooral als ik in jouw gezelschap ben.
Hoewel, Koen, in heel die DW B-constructie voel ik
toch ook een
perfide commerciële inslag

Koen

Het Laatste Avondmaal (foto Michiel Hendryckx).

Perfide?

Jeroen

Welja, die arme w.e.g.-leden een nummer van DW B in de maag splitsen onder het mom van Elsschot-huldiging.

Koen

Nee, Jeroen, de enige bedoeling is de oplage van DW B opdrijven, met zo'n achthonderd extra nummers. Daardoor zakt de kostprijs per stuk ongelooflijk, en dat is goed voor de literatuur. Trouwens, charmant bedrog is toegestaan.

Jeroen

Hoe zit dat met die advertenties in dit speciale nummer? We wilden toch de kaasfabrikanten aanschrijven om in dit bijzondere nummer te adverteren. Hoe zat dat met die brief aan Passendaele, Nazarethkaas, Hervekaas...?

Koen

Goh, de VLAM, de Vlaamse Dienst voor Agromarketing, ze vonden het sympathiek, maar stel je voor, ze hadden geen advertentie. Ik wilde zelfs nog een gedicht voor hen schrijven, een beetje zoals Elsschot over zijn Tierenteyn-mosterd

Jeroen

Laat 's horen.

Koen

Zuivel

Wij van VLAM maken graag reclame voor verse melk, karnemelk en melkproducten als daar zijn:

yoghurt

roomijs en room en room-

producten als daar zijn:

klopproom, slagroom

en boter en boter-

producten als daar zijn:

echte boter,

en voor kaas natuurlijk:

KAAS

meer dan 300 soorten in ons land !

meer dan 300 soorten in ons land !

meer dan 300 soorten in ons land !

Jeroen

Koen, laten we het woord geven aan een echte dichter.

Jeroen af

Het tweede deel van de avond in De Roma, na de presentatie van Nieuwe Kaas, was gewijd aan de uitreiking van De Gouden Veer, de tweejaarlijkse prijs voor de beste Vlaamse verkoopbrief. Voorzitter Stijn Verrept las het juryrapport voor en reikte de prijs uit:

De Gouden-Veerjury lacht niet meer. Dat is anders dan vroeger toen wij nogal eens onvoorstelbare dingen te lezen kregen. Ik denk aan die brief waarin de lezers werden herinnerd aan de 'innige band' die zij met hun ondergoed hebben. De afzender verkocht lingerie. Nee, om zulke dingen lachen wij niet meer. Wat de jury wel nog doet, is zuchten. Niet om dat het niveau te laag zou zijn zoals vroeger wel eens het geval was. Nee, waar wel omdat het nu zo moeilijk wordt de winnaar aan te wijzen. Want eigenlijk komen er bij ons, de Gouden-Veerjury, alleen nog maar professionele mailings aan, geschreven door mensen

ELSSCHOTTIANA

De varkens, de kalkoenen, Laarmans die het woord neemt bij Elsschot, de verre Russische soldaat voor wie wij denken, ze zijn zwakkelingen. Ze staan voor de dood en het ongeluk, die veel groter zijn dan zij. Maar aan hun zwakheid ontlene(n) zij hun kracht: het verweer in de humor. Er staan altijd grote dingen te gebeuren. Maar dan sterft je moeder.

Kees Fens, *Op weg naar het schavot*. Stichting CPNB, 2007, p. 19.

die hun vak beheersen. Wij blijven dus zuchten, maar dit zuchten bevalt ons wel.

Ziehier het verslag van onze werkzaamheden. Zoals altijd is er in twee keer gewerkt. De kleine jury bestaat uit deskundigen die door de zes organiserende verenigingen zijn aangesteld om een eerste selectie te maken. Op basis van het reglement en de kwaliteitscriteria kiezen zij 15 inzendingen die naar de grote jury gaan. Die selecteert op haar beurt 6 inzendingen en dan begint de discussie waarna opnieuw cijfers gegeven worden, de definitieve cijfers. De grote jury. Grote jury valt hier letterlijk te nemen: 19 leden, een heterogene groep, vrouwen en mannen, jongere en minder jonge, communicatie-, taal-, en marketingmensen en een paar vertegenwoordigers van het publiek. De grote jury gaat in conclaaf. Van 10 tot 16 uur heeft ze zich over de pakketten gebogen, met een bijzonder lichte lunch als kort intermezzo.

Dit jaar verheugt de jury zich over het hoge niveau van de inzendingen. Goed taalgebruik is al vele Veren lang een *conditio sine qua non*. Wij doen op dat gebied geen toegevingen en zijn ook sterk gehecht aan de taaleenheid in de Nederlanden.

Wij zijn dit keer bijzonder positief over de creativiteit van de teksten en de knappe marketingstrategieën. Ook dat is een *conditio sine qua non* want de verkoopbrief – in de ruimste zin van het woord – moet werven, voor respons zorgen, populair gezegd: opbrengen. Dat is eigen aan het genre.

Nu terzake. U weet het allicht, er is slechts één Gouden Veer maar er zijn wel twee eervolle vermeldingen. Die gaan naar inzendingen die de Veer heel dicht zijn genaderd. Welnu, de tweede eervolle vermelding gaat naar een heel mooie inzending. Een brief die met de hand geschreven is. Er steekt een gommetje bij. De brief is gericht aan de inkopers van kunstschoenen en die worden uitgenodigd om dat gommetje te testen: veeg onze brief maar uit, u zult wel zien. Iets duurder zijn wij wel maar kijk naar de kwaliteit, en meteen wordt ook het hele assortiment aangeprezen. Dat alles in een frisse natuurlijke taal.

Dames en heren, de tweede eervolle vermelding gaat naar de NV Staedtler Benelux uit Bornem. De brief is in opdracht van het Directmailbureau I do geschreven door de heer Wim Provoost.

De eerste eervolle vermelding gaat naar een klein bedrijf, een éénvrouwbedrijf. De brief is op mooi papier afgedrukt, stijlvol maar toch niet te luxueus. Er is een stukje onbedrukt linnen aan vastgeniet, dat de ondertekenaar van de brief zo graag zou bedrukken. Zij is textielontwerpster en ze richt zich tot textielfabrikanten. Jong, fris, enthousiast, een beetje overmoedig ook, de overmoed van de jeugd. Een voorbeeld: Maar waar vindt u de ontwerpen om dat textiel zo waardevol te maken? Heel eenvoudig. Ik maak ze voor u. Zo veel argumentatie bevat de brief wel niet maar hij wekt bijzonder veel sympathie. Een jurylid vatte het zo samen: bij mij mag ze komen met haar ontwerpen. Doel bereikt dus. Dames en heren, de eerste eervolle vermelding gaat naar Annemie Nuyts en de brief is geschreven door ook al een beloftevolle nieuwkomer, Ann Everaert. Willen mevrouw Nuyts en mevrouw Everaert even opstaan a.u.b?

En dan nu de Veer, de vijftiende Veer, 29 jaar na de eerste. Ze gaat naar de inzender van een schitterend werkstuk. Net als over de andere 14 brieven of pakketten is er lang en grondig over gediscussieerd. De jury probeert immers alle factoren te bekijken die bijdragen aan de bewuste en ook wel onbewuste indruk die de mailing op de lezer maakt. Juist afstemmen op de doelgroep is essentieel, de tekstschrijver moet er zich in kunnen inleven. In dit geval bestaat hij uit potentiële voetbalfans en ze moeten naar de tribunes worden gelokt van een club die op derde provinciaal niveau speelt. Hoe doe je dat, dames en heren? Je lokt ze weg van hun tv-toestel, je geeft voorbeelden van schitterende goals die nooit op een tv-scherm te zien zijn geweest, je haalt er Pelé bij. Je gebruikt het nodige vakjargon, je dribbelt met nerveuze korte zinnen, correcte zinnen. Je geeft de brief de vorm van een supportersjaal. En je doet nog meer: je verstuurt hem niet zelf maar laat hem door spelers afgeven aan familie, kennissen en vrienden. U zult zelf kunnen oordelen want u vindt de jaal in vier delen geknipt in de uitgave *Vijftien Veren. Een Boeket*.

Dames en heren, ik deel u mee welke organisatie de vijftiende Gouden Veer gewonnen heeft, en dat gebeurt met de woorden die bij de uitreiking van de eerste zijn gebruikt, in 1978, door de toenmalige juryvoorzitter, rechter Hein Albers. Dames en heren, na rijp beraad heeft de jury besloten, zonder haat en zonder vrees, dat de vijftiende Gouden Veer wordt toegekend aan FC Wieze. De brief is geschreven door Frederik Clarysse in opdracht van het Directmailbureau I DO.

Kaas in het Fries: Tsiis

Op 16 maart 2007 werd in De Koperen Tuin te Leeuwarden de Friese vertaling van Elsschots Kaas gepresenteerd. Daarbij werd het woord gevoerd door mede-initiatiefnemer Anton Kops, vertaler Frank Dijkstra, uitgever Mark Pieters, Commisaris van de Koningin Ed Nijpels, voormalig burgemeester van Leeuwarden Margreeth de Boer en w.e.g.-voorzitter Cyriel Van Tilborgh. Voor wie er niet bij was, drukken wij hier een selectie van de gehouden toespraken af.

Inleiding door Anton Kops

Vandaag zal het bekendste boek van de Vlaamse schrijver Willem Elsschot, *Kaas*, het levenslicht zien in de Friese taal. Het is als *Tsiis* vertaald door mijn goede vriend Frank Dijkstra.

Staat u mij toe in het kort toe te lichten hoe dit mees-terwerk van Elsschot vertaald in het Fries tot stand is gekomen. Het idee ontstond na een bezoek van Frank en mij aan een studiedag in het jaar 2004 op de Antwerpse Lessius Hogeschool, waar een aantal vertalers van *Kaas* acte de présence gaven. Een en ander werd georganiseerd in samenwerking met het Willem Elsschot Genootschap, dat tot op de dag van vandaag nog steeds qua contributie het duurste genootschap in zijn soort van het Nederlands taalgebied is. Na afloop van een boeiende dag, waarop in dit geval Elsschot in het Duits, Engels, Spaans, Frans en nog wat meer talen onder de loep werd genomen, is men doorgaans doorgedraaid. Zo ook die dag.

Het is regenachtig. De wind giert door de van blad be-roofde toppen van de bomen. De duisternis wordt spaarzaam gebroken door het schijnsel van lantaarnlicht. In de kroegen vermengt zich het schallend geluid van drinkebroeders met het klinken der glazen.

Twee heren op leeftijd, gekleed in lange regenmantels en de hoed stormvast verankerd op de reeds kalende kruinen, trotseren de striemende regenvlagen. Glibberend over de kletsnatte Antwerpse kasseien spoeden de beide heren zich naar de eerste de beste kroeg. Een tafereel Elsschot waardig.

En daar, beste toehoorders, ontstaat het plan! Onder het genot van een aantal stevige Vlaamse pinten, gekoppeld aan evenzovele koele Hollandse jonge borrels, gaat er doorgaans iets bij Frank borrelen. Hij krijgt dan iets onverzettelijks en vasthoudends, hetgeen Friezen in het algemeen

Ernst Bruinsma (links) en Frank Dijkstra.

en Frank in het bijzonder kenmerkt. Hij wil *Kaas* in het Fries vertalen. En voor ik het weet belooft ik hem, met mijn hand op zijn hart, dat ik hem in publicitaire zin terzijde zal staan bij de ontwikkeling van Elsschots *Kaas* in het Fries.

Nu moet ik u bekennen dat ik een grondige hekel heb aan publiciteit. Veertig jaar geleden heb ik een keuze gemaakt voor dit vak en verafschuw het sindsdien. In dat opzicht ben ik in goed gezelschap, namelijk Elsschot zelf... Ook Elsschot heeft zijn leven lang gewerkt in de publiciteit. En ook hij haatte dit vak. Zijn weerzin bracht hij tot uitdrukking in het boek *Kaas*.

In een interview vertelt Elsschot tenminste: 'Ik vind dit boek – een roman kan het niet genoemd worden – mijn meest geslaagde, omdat ik er naar mijn oordeel evenwichtig in heb kunnen uitbeelden: de pijnlijke gemoedstoestand en tragiek van een man die door de omstandigheden gedwongen wordt een vak uit te oefenen dat helemaal in

OP STAP MET ELSSCHOT

19 & 20 mei 2007 — 13u tot 18u, diverse locaties in Antwerpen

CENTRALE STARTPLEK: MEHELSEPLEIN

AGFA   canvas

STAD ANTWERPEN
Cultuur, sport & recreatie

Am
Musea
Antwerpen

DE STAD VAN
ELSSCHOT
2007 - 2010

www.destadvanelsschot.be
03 232 01 03

Reclamejongens noemt hij in eenzelfde liefdevolle adem met ‘geparfumeerde lucht’ en ook hun jargon inventariseert hij met de nodige ironie. ‘Ik wilde heel graag eens het zakenleven beschrijven, een beetje zoals Elsschot dat indertijd heeft gedaan, met melancholie. Vooral ook omdat het zo weinig aan bod komt in boeken. Want, hoe zit dat nu? De wereld verzakelijkt, producten worden banaler, er worden minder relatiegeschenken gegeven... Maar wat doet dat met mensen? Via een “junior” en een “senior” zoom ik in op de emotie die toch leeft op schijnbaar koele plekken, zoals congrescentra, hotels en luchthavens.’ [...] Niet enkel Robin, ‘het eenpersoonsgezin’, is alleen, ook Theo Marchand is alleen. En Peeters zelf? Die wordt door rinkelende fietsbellen omringd. Of is hij zoals Elsschot, echtgenoot en vader, reclamejongen en schrijver, maar ook einzelgänger? ‘Ik ben zelden alleen, maar ik heb wel nood aan zelf opgezochte eenzaamheid. Ik vind schrijven, een wit A4’tje volgens mijn wetmatigheden invullen, alleen in een stad rondlopen of op de luchthaven gesprekken afluisteren heel complementair met de niet-eenzaamheid. Ik raap op wat ik vind, tracht dat te reconstrueren en te begrijpen. In die zin ben ik zoals de jonge Theo die postzegels verzamelt en vergaderingen organiseert met fictieve mensen met wie hij postzegels uitwisselt. Ik verzin al schrijvende.’

Jelle Van Riet, ‘Sprokkelaar van geluk. De verzameldrift van Koen Peeters’. In: *De Standaard der Letteren* (23 maart 2007).

strijd is met zijn karakter, zijn aanleg, zijn temperament. Het is, meer nog dan andere boeken, een brok uit mijn leven, de uitdrukking van mijn walg tegenover publiciteit en handel. Omdat publiciteit een te abstract onderwerp was om over te schrijven heb ik kaas genomen. Het heeft vorm, kleur, het ruikt en het stinkt soms. Ik had ook vis kunnen nemen.’

Om zijn wrok, zijn bittere haat tegenover die publiciteit uit te drukken, heeft hij kaas genomen. Elsschot vond het begrip publiciteit te abstract om over te schrijven. Maar kaas, die in de vorm van ons allen bekende bollen die men grijpen kan, die stinken en tégenstinken, is tenminste concreet. Die zou zijn walg voor de handel in het algemeen oneindig veel aanschouwelijker maken, dan hij dat ooit met het begrip reclame had kunnen doen. U zult begrijpen dat ik tegen die achtergrond de uitdaging om *Tsiis* te helpen verkopen met een meer dan gebruikelijk enthousiasme heb aangenomen.

De tijd vorderde en de vertaling van Frank kreeg tot mijn verbazing meer en meer gestalte... Een tijd waarin de adviezen van het Willem Elsschot Genootschap in de persoon van de grootmeester van het jaarlijkse benefietdiner, Cyriel van Tilborgh, mij boeiden... Het enthousiasme van

Tsiis in de boekhandel.

de uitgever Athenaeum in de persoon van Mark Pieters mij inspireerde... De medewerking van Friesland Foods en boekhandel Van Tille mij als voorbeeld van Friese gastvrijheid verder bracht... Wij doodlopende wegen bewandelden op het pad van aanvragen aan literaire subsidie-verstrekkers in Nederland, Vlaanderen en Friesland... En wij niet in de laatste plaats de plezierige bereidheid ondervonden van de Commissaris van de Koningin, de heer Ed Nijpels, en van mevrouw Margreeth de Boer om hun medewerking aan deze bijeenkomst te verlenen... Kortom: redenen voldoende om te helpen *Tsiis* aan de man te brengen.

Het riekt hier inmiddels al behoorlijk. Oorzaak ligt wellicht in het feit dat bij de ingang een fors aantal flinke kazen werd afgeleverd, naar men beweert afkomstig van de firma Laarmans... Ik nodig u allen uit het glas te heffen op de geboorte van *Tsiis*.

Presentatie door Frank Dijkstra

Als je een Fries boek presenteert, is het wel te doen gebruikelijk dat ook in het Fries te doen. Maar ook al weet ik dat de heer Ed Nijpels, hier in *Fryslân* de Commissaris van de Koningin, en onze andere hoofdgast, mevrouw Margreeth de Boer van WPG Uitgevers, het Fries verstaan, ik ben ook erg verheugd dat hier vanmiddag zo veel vrienden uit België aanwezig zijn: onder anderen de leden van het Willem Elsschot Genootschap en met name ook de heer Jan Maniewski, kleinzoon van Alfons de Ridder en voor lezers van Willem Elsschot beter bekend als Tsjip, de Leeuwentemmer. Verder weet ik dat er nog veel meer vrienden en bekenden hier hun belangstelling tonen en die het Fries (nog) niet beheersen. Ook die heet ik van harte welkom en wil hen graag iets zeggen. Dus vandaar nu in het Hollands, maar mijn – de laatste jaren weer gerevitaliseerde – *Frysk bloet* kruipt mogelijk waar het niet gaan kan. Misschien zal ik zo nu en dan toch wel iets *oersetste*.

De *Fryske boekewiken* zijn inmiddels voorbij. Het groots aangezette eerste Willem Elsschotjaar begint over

enkele weken. Ik ben er trots op om hier in *Ljouwert* met deze bijeenkomst een *trait d'union* te leggen tussen deze beide literaire evenementen. Elsschot zelf heeft waarschijnlijk niet kunnen bevroeden dat een van zijn romans hier nog eens in het Fries zou worden gepresenteerd.

In zijn opening heeft Anton Kops een treffende schets gegeven van de wijze waarop en de omstandigheden waarin het idee over *Tsiis* is ontstaan. Ik voeg daar nog enige overwegingen aan toe. De keuze voor de schrijver Elsschot is toch niet zo toevallig. De hier in Ljouwert woonachtige schrijver Kees 't Hart schreef onlangs in een van zijn recensies – overigens over een boek van een andere schrijver: ‘Grote literatuur laat grote mogelijkheden zien van kleine mensen en kleine dingen’. ‘*Grutte literatuer toant grutte mooglikheden fan lytse minsken en lytse dingen*’. Dat is precies waar Elsschot ook groot in is en daarom houd ik zo van zijn boeken.

Ed Nijpels ontvangt een exemplaar van *Tsiis*.

Wat op zich wel een verrassing bij het idee was, was dat ik het aandurfde. Na de Friese lessen van Anne Wadman, destijds mijn leraar Nederlands op het gymnasium in *Snits*, heb ik jaren niet naar 't Fries omgekeken, sprak het alleen nog als we zo nu en dan bij mijn ouders en later bij vrienden in Warkum kwamen. Inmiddels heb ik weer een warm gevoel voor die taal, ze is toch mijn *memmetaal* gebleven. Ik geniet van de – ook moderne – Friese literatuur en vind het heerlijk om Fries te spreken en nu ook weer te schrijven. En *Tsiis* is voor mij een dierbaar boekje waaruit ik mezelf en mijn levensgezellin Herma graag voorlees. Zij kan als Hollandse (eigenlijk Achterhoekse) met name genieten van de mooie klanken.

Het *oersetten* van *Kaas* was een bijzondere belevenis. Zelf ben ik in tegenstelling tot Elsschot (of eigenlijk moet ik hier Laarmans zeggen) een liefhebber van kaas. Ik lust het in alle soorten en maten en zeker ook als het stinkt. Meestal is het dan zelfs een delicatessen. Toch heb ik me kunnen vereenzelvigen met die arme Laarmans, al direct in het begin als zijn moeder dood gaat. In een aantal zinnen

die knarsen van onderdrukte gevoelens komt zijn verdriet tot uiting. Vervolgens zoekt hij troost bij mijnheer Van Schoonbeke, die uiteindelijk de schuld van alles krijgt. Vol spanning wacht ik nu verder af, wat jullie en anderen er van vinden. Koop het boekje in ieder geval! Ik wil bij iedereen langs komen om er uit voor te lezen.

In een *neiwurd*, dat ik van mijn uitgever mocht toevoegen, heb ik Ingrid de Jong in beeld gebracht. Vanaf het moment dat ik haar heb leren kennen, bewonder ik haar lenige gebruik van het Fries en zij werd mijn Anna van der Tak. Als ik een *haadstik* af had, mailde ik een eerste *ferzje* naar Donkerbroek om het kort daarna voorzien van het nodige commentaar terug te krijgen. Op natuurlijke wijze ontstond er in onze samenwerking een soort eerste verantwoordelijkheidsverdeling: Ingrid zorgde voor het Fries en ik voor Elsschot. Zo ontstond na diverse uitwisselingen een eerste *ferzje* van het gehele manuscript. *Ingrid, as in yllustraesje fan ús gearwurking en korrespondinsje jou ik dy dit boek, mei de brieven fan Elsschot, by inoar sammele troch Vic van der Reijt en mei in feestlik omslach der omhinne. Tige tank en mocht it sa fier komme dan wit ik dy wer te finen.*

Ingrid en ik waren overigens erg blij en gerustgesteld, dat onder regie van Ernst Bruinsma, eindredacteur van het cultureel-literaire tijdschrift *de Moanne*, de gehele tekst nog eens grondig is doorgenomen door Mirjam Vellinga *fan de Afûk* en Ytsje Steen. We hebben dankbaar gebruik gemaakt van hun professionele commentaar om tot een belegen *einferzje* te komen.

Ook voor het eerst heb ik zo direct van doen gehad met een uitgever. Mark Pieters heeft mij het vertrouwen gegeven en mij op de juiste momenten gestimuleerd. Soms alleen maar door in de wandelgangen van een literair evenement ergens in Amsterdam mij aan te schieten en uitnodigend te vragen wanneer hij het manuscript kon verwachten. Met goede herinnering aan onze contacten, dank daarvoor.

Tot slot, Anton, je was er bij vanaf het begin, daar in het Antwerpse stamineeke, tot aan het einde hier in de *Kooperen Tún*. Onze vriendschap, jouw humor, mijn liefde voor *Kaas* hebben dit project kleur gegeven, zoals ook hier op deze middag is te zien. Jouw creativiteit en deskundigheid, waarover je evenals Elsschot met de nodige distantie kunt denken en spreken, hebben er toe bijgedragen dat *Tsiis* bovenal een mooi boekje is geworden.

Dames en heren, *sa ist gien en net oars*.

Toespraak door Margreeth de Boer

‘Ik ben uitgenodigd om in Leeuwarden aanwezig te zijn bij de presentatie van de Friese vertaling van *Kaas*. Heb je zin om daar ook bij te zijn?’, vroeg Cyriel van Tilborgh mij op zijn bekende allercharmantste manier tijdens een vergadering van de WPG. Daar bezweek ik onmiddellijk voor, ook omdat het een excuus was om weer naar mijn

geliefde Leeuwarden af te reizen. Het volgende was dat ik een mail kreeg van de organisatoren waarin ik op de sprekerslijst stond, compleet met al mijn oude functies die er maatschappelijk toe doen en als klap op de vuurpijl ook nog mijn aandeel in het Kaasstolp-rapport. Had ik daar nu wel zoveel zin in? Maar zeg maar eens nee. Elsschot zag het *gnyskjend* aan.

Sinds die tijd ben ik in Elsschot, of beter gezegd in *Tsiis*. Waarom niet eerder? Tja, ik geloof dat men het op mijn gereformeerde school niet zo op Elsschot had. Mijn vader daarentegen las ademloos zijn boeken; hij raadde ze ons ook ten sterkste aan, zeker als Carmiggelt daar weer eens de loftrumpet over gestoken had. Dat was voor ons, zijn eigenwijze dochters, reden om Elsschot niet te lezen.

Het lot bracht mij in het begin van de jaren zestig, als jonge vrouw, naar Zuid-Afrika. Tot mijn verbazing vertelden mijn nieuwe vrienden dat ze op school zo genoten hadden van het Nederlandse boek *Kaas*. ‘*Kaas?* Nooit van gehoord.’ – ‘Van Elsschot!’ Ja dat zal wel, en ik dacht *grimmitich* en niet geheel van arrogantie ontbloot: waarom lezen ze niet *When Smuts Goes* van Keppel-Jones, of *Tranen over Johannesburg* van Alan Paton? Alsof dat met elkaar te vergelijken is. Maar ik was nog jong.

Dat er er een relatie bestond tussen *Kaas* en Jan Greshoff, die net als ik in Kaapstad woonde, kon ik niet bevroeden. Ik las nu pas, bij het voorbereiden van mijn bijdrage aan deze middag, dat Elschot *Kaas* aan Greshoff opdroeg. Het is ongetwijfeld aan hem te danken dat een deel van de Zuid-Afrikaanse jeugd opgroeide met dit kleine meesterwerk. Maar het was voor mij nog steeds geen reden om Elsschot te lezen.

Nu heb ik *Tsiis* gelezen. Ik vind het prachtig! Vóór het lezen vroeg ik mij af waarom een in het Nederlands geschreven boek vertaald zou moeten worden voor een doelgroep voor wie het Nederlands een absoluut gelijkwaardige taal is aan het Fries. Nu kom ik op glad ijs. Want ik ben geen taalgeleerde, geen literator, zelfs geen Friezin – hoewel als Friesland een zelfstandige natie zou zijn geweest ik wel een tweede nationaliteit zou willen hebben. Ik ben een gemiddelde lezer met een liefde voor de Friese taal. Het was de taal van mijn ouders. Mijn passieve kennis stelt mij in staat te genieten van de Friese literatuur, maar ook van het gesproken woord.

Het Fries is een mooi klinkende taal met lange klinkers en tweeklanken, een taal die dicht op je huid zit met een woordenschat vol nuances en vooral heel veel onderhuidse humor verpakt in die woorden. Waarschijnlijk omdat het Fries altijd de taal was van de boeren en de arbeidende bevolking, zit de taal dicht op de huid. Ik zou het alleen al door de klank en de woordenschat een intieme taal willen noemen. En daar komt de overeenkomst met het Vlaamse Nederlands. Ik werd daar afgelopen zondag in bevestigd. In het televisieprogramma *Het uur van de wolf* werd de documentaire *Erfgenaam van Elsschot* uitgezonden. De uit-

zending werd verlevendigd met voorgelezen stukken tekst uit (onder meer) *Kaas* door Vlaamse acteurs. De zachte klank van het Vlaamse accent past zo mooi bij het verhaal van een man die met kleine woorden en eenvoudige zinnen zijn Werdegang beschrijft. En juist die zachte klanken, maar ook de in woorden verpakte humor maakt *Kaas* zo geschikt voor de Friese taal. De vertaling vanuit het Nederlands in het Fries heeft daarom een meerwaarde.

Smullen van *Tsiis*.

Mag ik u proberen te overtuigen met een paar zinnen. U, met uw grote kennis van de Nederlandse *Kaas*, zult deze paar Friese teksten ongetwijfeld herkennen. Laarmans is die *knoffelicheman* die zijn ondanks, zich *ferrifelje litten hat*, tot een zeer kortstondige carrière als zakenman. De man die eigenlijk wel tevreden met zijn bestaan, hoewel: *Hy hie neat om him oan fêst te klamjen. In klerk hat neat gjin hillichs oer him. Hy stiet poerneaken op é wrâld*. Laarmans zegt dat wat berustend maar is toch ook wel bereid om zijn *poernaekendbied* te bekleden, met macht en aanzien...

Maar aan het eind van zijn lijdensweg zegt hij: *'t Is frjemd, yn al dy jierren haw ik net witten dat it op kantoar sa smûk wêze kin. Yn dy tsiis moast ik smoare, wylst ik hjir, tusken twa briefkes yn, eefkes harkje kin nei innerlijke stimmen*. Hij wordt weer die kleine knoffeliche man. De dag dat hij de *skamte de kop ôfbiten hie* en neerkijkt op het kantoor van de winkelier *die gjin hanwetter hat oan sines*, de dag dat hij de *fjouwer lju fan kwizekwânsje yn é tsiis, lju mei in ferlinne, mei tsiistradysje, lju mei gesach, lju mei jild*, overtroeft, is al weer lang voorbij.

Hij wordt weer in de armen van het gezin gesloten. Ze hebben de tact om niet meer over de kisten kaas te spreken. *En wat syn frouw oangiet, dy soarget derfoar dat der gjin tsiis maer op 'e tafel komt. Brave, beste bern. Leave, leave frou*.

Elsschot is een prachtige schrijver, speciaal voor de Friese taal. *Frank Dykstra tige tank, foar jo oersettings. Jo ha Elsschot folslein rjucht dien*.

600 meter Elsschot

Het Mechelseplein in Antwerpen zal er feestelijk uitzien op 19 en 20 mei. Dat weekend start onder het motto *Op stap met Elsschot* de officiële Willem Elsschotviering van 2007, het eerste van de vier Elsschotjaren die de Stad Antwerpen in haar feestagenda heeft ingeschreven. Agfa Graphics zal het Mechelseplein veertien dagen lang omtoveren tot een heus Willem Elsschotplein. Samen met de stad ontwierpen zij een 600 meter lange canvas waarop bijzonder beeldmateriaal van Elsschot wordt afgedrukt. Blikvanger wordt ongetwijfeld de volledige tekst van *Het Dwaallicht*.

Ook het Willem Elsschot Genootschap krijgt de nodige ruimte. Wij gaan 25 meter canvas vullen met tekst- en beeldmateriaal. Hopelijk zullen onze leden massaal afzakken naar het standbeeld, waar op 19 mei om 13 uur een bronzen plaat zal worden onthuld. Daarop staat een citaat uit Elsschots gedicht 'Tot den Arme' (1910), dat beeldhouwer Wilfried Pas vijftien jaar geleden al wilde toevoegen:

Toch is ons aller vlees en bloed
van éne soort; en dat de regen
ons aller voetspoor weg zal vegen
dat zien ook zij en weten't goed.

In de persmededeling over *Op stap met Elsschot* lezen we: 'Het programma van dit feestelijke verjaardagsweekend bevat literaire wandelingen, diepgravende interviews, vrolijke en ernstige voordrachten, concerten en droge stand-up comedy. Op meer dan twintig locaties wordt het werk van de meester twee dagen lang herdacht. En wordt zijn 125ste verjaardag op passende wijze gevierd'. Alle leden zijn vanzelfsprekend voor deze festiviteiten uitgenodigd.

Het benefietdiner van 27 februari met Vlaams minister-president Yves Leterme als gastspreker kende een nooit eerder geziene opkomst. Nagenoeg 500 gasten schoven mee aan tafel en luisterden naar Letermes eigenzinnige visie op Willem Elsschot. In de mediabijlage vindt u een verkorte versie van de toespraak die in *De Standaard* werd afgedrukt. De spitante toespraak van vaste inleider Peter Vandermeersch is opgenomen in dit nummer van *Achter de schermen*, dat verder verslag doet over de vele Elsschot-evenementen van de afgelopen maanden. Daarbij hoorde ook de première van de documentaire *Erfgenaam van Elsschot*, die op 15 mei door Canvas wordt uitgezonden. Zeker kijken!

Cyriel Van Tilborgh
Voorzitter

COLOFON

Deze editie van de nieuwsbrief *Achter de schermen*, uitgegeven door het Willem Elsschot Genootschap v.z.w., verscheen in juni 2006 in een oplage van 850 exemplaren, bestemd voor de leden van het W.E.G.

Lezersservice

<http://www.weg.be>

info@weg.be

Bank

België:

KBC Bank - Antwerpen 409-8578841-11

Nederland:

ABN AMRO BANK - Breda 53.28.777.13

Secretariaat

Lijsterbeslaan 6 | B-2920 Kalmthout | België

tel. & fax: 03/666.78.70

Redactie

Koen Rymenants

(koen.rymenants@arts.kuleuven.be)

Cyriel Van Tilborgh

(cyriel.van.tilborgh@skynet.be)

Bestuur

Voorzitter: Cyriel Van Tilborgh

Vice-voorzitter: Vic van de Reijt

Bestuursleden:

Jan Maniewski

Yvan De Roover

Janny Nijhof

Koen Rymenants

Erika Pelemans

WEG-fotograaf: Alain Giebens

(alain.giebens@skynet.be)

Ereleden W.E.G.

ABN-AMRO Bank

AMVC-Letterenhuis

Canvas

De Morgen

De Standaard

Em. Querido's Uitgeverij

Ernst & Young

Gazet van Antwerpen

Het Belang van Limburg

Het Parool

KBC Bank & Verzekering

Knack-Weekend

Lessius Hogeschool

McKinsey & Company

Mercator Verzekeringen

Van Lanschot Bankiers

Vlaams Fonds voor de Letteren

Vrij Nederland

VVL BBDO

Lay-out & druk

Jan Vanriet, Jan Depover

EPO